οι έλληνες του Καυκάσου

Ενα ταξίδι στα τελευταία ποντιακά χωριά της νότιας Ρωσίας, εκεί που, μέσα από αρχαίες λέξεις, τραγούδια και παλιές φωτογραφίες μια χούφτα άνθρωποι προσπαθούν να μην ξεχάσουν ότι είναι Ελληνες.

ΦΩΤ.–ΚΕΙΜΕΝΟ: Χριστίνα Βάζου

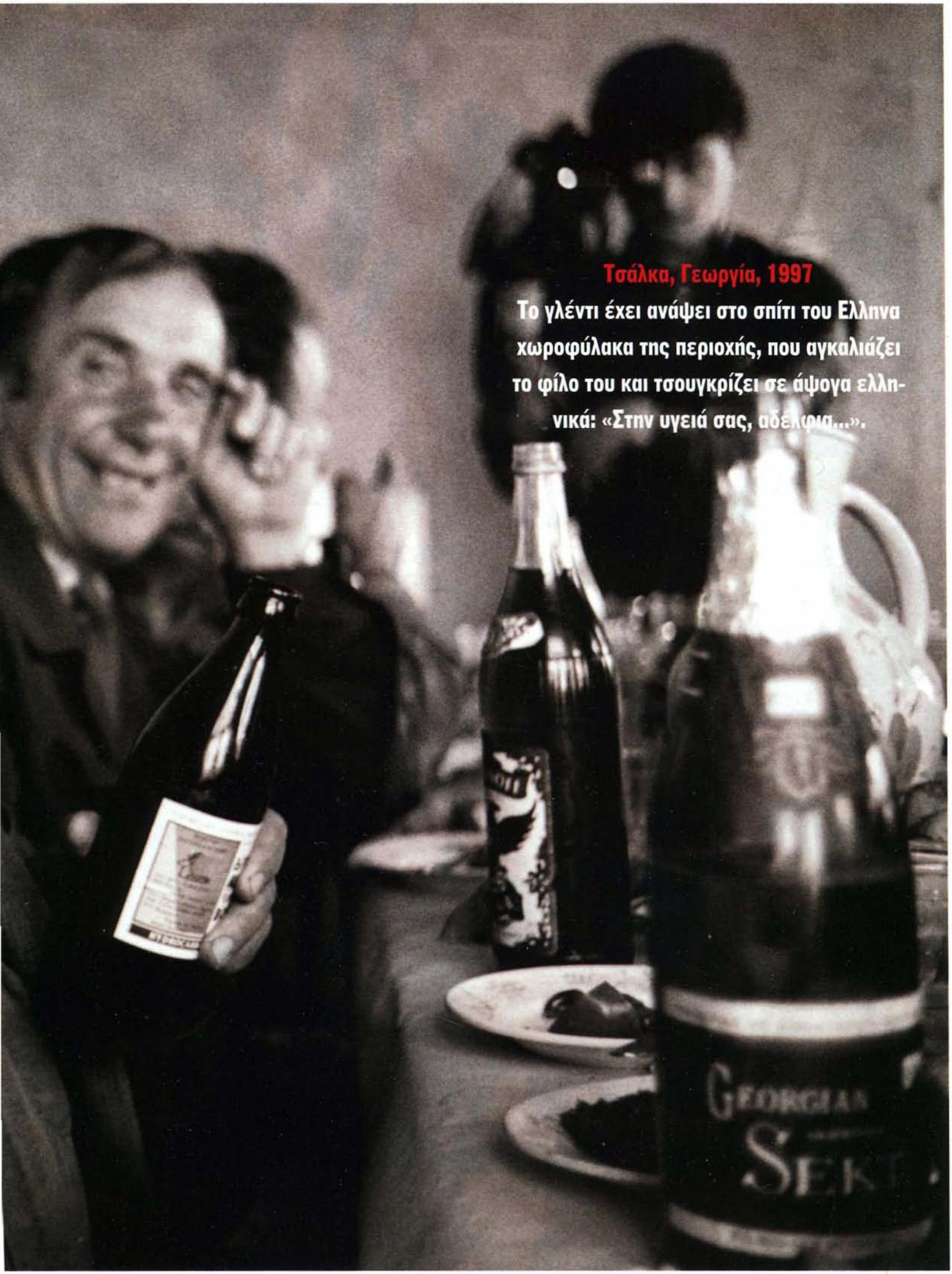

Τσάλκα, Γεωργία, 1997

Το γλέντι έχει ανάψει στο σπίτι του Ελληνα χωροφύλακα της περιοχής, που αγκαλιάζει το φίλο του και τσουγκρίζει σε άψογα ελληνικά: «Στην υγειά σας, αδέλφια...».

ΤΣΑΛΚΑ, ΓΕΩΡΓΙΑ, 1997

«Μας λέτε Ρωσοπόντιους σαν βρισιά, αλλά είμαστε άνθρωποι περήφανοι»

ΤΣΕΡΚΕΣΚ, ΡΩΣΙΑ, 1996

Στην εθνική εορτή της 25ης Μαρτίου,

οι Πόντιοι το γλεντάνε στα γραφεία του συλλόγου «Καλή Αρχή». Απ' τα ποντιακά περνάνε στα νησιώτικα — και τέλος τα ανακατεύουν με μέλη από κοζάκικους και ρωσικούς χορούς. Οπως η γλώσσα τους, έτσι και ο χορός τους είναι μια μείξη παράξενη, σαγηνευτική, που ξεχειλίζει από ερωτισμό και ρώμη. Ο άντρας πλησιάζει τη γυναίκα με γρήγορες, δυναμικές στροφές και χτυπήματα του ποδιού, ενώ η γυναίκα γλιστράει φεύγοντας την τελευταία στιγμή σαν θήραμα που περιγελά τον κυνηγό του. Τις άλλες μέρες, οι γυναίκες τα γνωστά. Σπίτι, χωράφι και εκδρομή μέχρι το ποτάμι (αριστερά) για να πλύνουν!

Θα 'θελαν να έρθουν στην Ελλάδα, αλλά...

ΣΠΑΡΤΑ, ΡΩΣΙΑ, 1996

Η ζωή του νεαρού Πόντιου που σβαρνίζει το χωράφι του δεν αλλάζει από μέρα σε μέρα. Δουλειά, τηλεόραση και την Κυριακή στην εκκλησία (όταν έρχεται ο παπάς). Καφενείο δεν υπάρχει.

Η Βιόλα (δεξιά), ένα Ελληνογεωργιανό κορίτσι 22 ετών, πρόσφυγας από το Σοχούμι της Αμπχαζίας, χαμογελάει στο φακό πηγαίνοντας σε μια γειτόνισσα να δουν μαζί το καθημερινό επεισόδιο της βραζιλιάνικης σαπουνόπερας «Τροπικάνα».

Πριν από λίγους μήνες ταξίδεψα ως τον Καύκασο. Ως τη νότια Ρωσία και τη Γεωργία, εκεί όπου μια χούφτα Ελληνες επιμένουν να ζουν. Μακριά από τη φυσική τους κοιτίδα, τον Πόντο, διωγμένοι τη δεκαετία του 1920 από τους Νεότουρκους, καταπιεσμένοι από τον Στάλιν στα πρώτα σοβιετικά χρόνια. Μετά την Περεστρόικα, πολλοί από αυτούς άδραξαν την ευκαιρία και μετοίκησαν στην Ελλάδα, που τους ονόμασε «Ρωσοπόντιους» και τους ξεπέταξε στα σοκάκια της Αθηνάς. Κάποιοι απέμειναν πίσω. Αυτούς αναζητούσα.

Η διαδρομή Μόσχα-Σταυρούπολη με το τραίνο είναι μια μικρή Οδύσσεια 36 ωρών. Προτίμησα το αεροπλάνο. Την ίδια μέρα επισκέφθηκα το ελληνικό σχολείο της πόλης, που έκλεισε το

ΤΣΕΧΙΣΒΑΡΙ, ΡΩΣΙΑ, 1996

1938, αλλά από το 1991—και μετά από προσπάθειες εννιά ετών— λειτουργεί και πάλι κανονικά με 220 μαθητές από τη γύρω περιοχή, 6 δασκάλους ντόπιους και έναν από την Ελλάδα. Σε κάθε τάξη κρεμόταν κι ένας χάρτης της Ελλάδας, πόστερ με τουριστικά αξιοθέατα, χειρόγραφες χάρτινες επιγραφές στα ελληνικά και τα ρωσικά. Στη μεγάλη σάλα, με το πιάνο στη μέση, προσωπογραφίες των ηρώων του 1821 και ελληνικές σημαίες. Ολα λίγο νοσταλγικά και συγκινητικά. Οι μαθητές —οι περισσότεροι μεταξύ 12 και 15 ετών— προσπαθούσαν να εξηγήσουν στα ελληνικά πώς πέρασαν το Σαββατοκύριακό τους.

Την επομένη ταξίδεψα 100 χλμ. νότια, στο έδαφος της αυτόνομης δημοκρατίας Καρατσάεβο-Τσερκέσια, ως το χωριό Σπάρτα, που ιδρύθηκε το 1923 από πρόσφυγες της περιοχής Καρς του μικρασιατικού Πόντου. Το 1927 ζούσαν σ' αυτό 2.000 Πόντιοι και 30 Ρώσοι. Σήμερα οι Πόντιοι είναι 500 και οι Ρώσοι 80. Λειτουργεί ακόμα με το θεσμό των κολχόζ και είναι πλούσιο για τα δεδομένα της περιοχής. Τα γύρω χωριά είναι μουσουλμανικά. Οι κάτοικοι της Σπάρτα προσπαθούν να ξαναλειτουργήσουν την εκκλησία, αλλά ο Ρώσος παπάς του χωριού είχε το μυαλό του περισσότερο στη βότκα. Μέχρι που τον έδιωξαν...

Συνέχεια στη σελίδα 154

Καύκασος

(*συνέχεια από τη σελίδα 137*) Φιλοξενήθηκα στο σπίτι της οικογένειας του Αλέξη Μάριεβ, πολιτικού μηχανικού, που ασχολείται παράλληλα με την κτηνοτροφία. Πίναμε κάθε πρωί ζεστό φρέσκο γάλα από τις αγελάδες τους, τρώγαμε ποντιακές πίτες. Φαγητό πολύ και θρεπτικό, προορισμένο για ανθρώπους που δουλεύουν από την ανατολή μέχρι τη δύση του ήλιου, σκληρά, στα χωράφια. Τόσο αγνές και νόστιμες τροφές, που, αργότερα στην Αθήνα, το φαγητό μού φαινόταν ψεύτικο. Το σπίτι ήταν διώροφο και, παρόλο που υπήρχε μπάνιο στον κάτω όροφο, η τουαλέτα ήταν έξω στην αυλή — όπως στα δικά μας παλιά, χωριάτικα σπίτια.

Οι τρεις κόρες της οικογένειας παρακολουθούσαν κάθε μεσημέρι τη βραζιλιάνικη σαπουνόπερα «Τροπικάνα». Χωρίς υπότιτλους. Οπως συνηθίζεται στη ρωσική TV ακούγονταν οι διάλογοι των ηθοποιών στα βραζιλιάνικα και δύο φωνές, μια αντρική και μια γυναικεία, μετέφραζαν ό,τι προλάβαιναν στα ρωσικά. Η15χρονη Μαρίνα, η μεγαλύτερη κόρη της οικογένειας που μίλαγε αρκετά καλά ελληνικά — η υπόλοιπη οικογένεια μιλούσε ένα μείγμα ποντιακών και ρωσικών. Η διδασκαλία των ελληνικών άλλωστε απαγορεύτηκε από τον Στάλιν το 1937 και απέμειναν μόνο οι πιο ηλικιωμένοι να την θυμούνται. Η μητέρα τού οικοδεσπότη μου εγκαταστάθηκε στη Σπάρτα το 1947 μετά από πολλά χρόνια εξορίας στη Σιβηρία. Τα λεφτά που τόσα χρόνια μάζευε έχασαν σε μια νύχτα την αξία τους. Καταριόταν τον Γκορμπατσόφ και την Περεστρόικα. Αλλά όπως και η ίδια έλεγε — και παρόλο που την Ελλάδα, που ποτέ δε γνώρισε, την αγαπούσε σαν πρώτη της πατρίδα— δεν της πήγαινε η καρδιά να εγκαταλείψει τους τάφους των προγόνων της και να κατέβει ως την Ελλάδα για το μεροκάματο.

Τις μέρες που έμεινα στη Σπάρτα κάναμε πολλές εκδρομές με το αυτοκίνητο.

Ακούγαμε ελληνικά τραγούδια στο κασετόφωνο ή τραγουδούσαν τα κορίτσια αυτά που είχαν στο σχολείο μάθει.

Επόμενος σταθμός το χωριό Χασαούτ-Γρετσέσκαγια, στους πρόποδες του Καυκάσου, το παλαιότερο ποντιακό χωριό της περιοχής, που ιδρύθηκε το 1864. Ως το 1924 κατοικούσαν σε αυτό 200 οικογένειες, το 90% τους ποντιακές. Μετά το 1940 ήρθαν κάποιοι Ρώσοι ορθόδοξοι και μετά το 1970 μουσουλμάνοι. Σήμερα από τα 120 παιδιά του σχολείου μόνο 7 είναι Πόντιοι. Ο Βασίλειος Κουζνιτσόφ, σιδεράς, λέει: «Από το χωριό μόνο δύο σπίτια πήγαν στην Ελλάδα. Δεν υπάρχουν λεφτά για να φύγουμε. Είμαστε όμως ευχαριστημένοι που τουλάχιστον οι δρόμοι είναι ανοιχτοί. Εμείς οι γέροι έχουμε τη μικρή μας σύνταξη, έχουμε κάποια χωράφια, κάποια ζώα, τα βολεύουμε. Τα δύσκολα είναι περισσότερο για τους νέους και γι' αυτούς που ζουν στις πόλεις. Τα παιδιά μας βασίζονται στην Ελλάδα. Και η δική μας ψυχή εκεί βρίσκεται».

Ενα βράδυ στα γραφεία του συλλόγου «Καλή Αρχή» της πόλης Τσερκέσκ στήθηκε ποντιακό γλέντι. Επίσημες και κατά το τυπικό οι προπόσεις, βότκα και σαμπάνια για όλους. Οταν όλοι είχαμε πια λίγο χαλαρώσει, ο πρόεδρος του συλλόγου Οδυσσέας Σπυρίδης θα μας πει: «οι Ελληνες πρέπει να ξέρουν ότι στη Ρωσία ζουν τα αδέλφια τους. Αν το 1974 μας είχαν επιτρέψει να βοηθήσουμε, πιστεύω ότι δε θα είχε καταληφθεί η μισή Κύπρος από τους Τούρκους. Η πίστη, η καρδιά και η ψυχή μας ανήκουν στην Ελλάδα. Το Ρωσοπόντιοι, βέβαια, είναι πικρό...».

Οι περισσότεροι απ' όσους συμμετείχαν στη γιορτή ήταν σπουδαίοι χορευτές. Οι κινήσεις τους ήταν γεμάτες αρμονία. Αισθησιακές αλλά και δυναμικές ταυτόχρονα. Ο άντρας πλησίαζε τη γυναίκα με κοφτές και σίγουρες κινήσεις κι εκείνη έκανε γεμάτη νάζι ότι του ξεφεύγει. Εμεινα ένα μήνα στη Ρωσία, αλλά δεν νιώθω τίποτα ιδιαίτερο να με συνδέει με τη χώρα και το λαό της. Η μία εβδομάδα όμως που πέρασα κοντά στους Πόντιους της νότιας Ρωσίας θα μου μείνει αξέχαστη. Η νοσταλγία και η ρομαντική εικόνα της Ελλάδας που αυτοί οι άνθρωποι κουβαλούν — τις περισσότερες φορές μόνο από το συναίσθημα παρακινούμενοι. Με έκαναν να νιώσω ότι βρισκόμουν σπίτι.